

ההכנות לקראת שבת קודש

פתח דבר:

כבר עסקנו בעבר בחשיבות הגדולה של הכנותיו של כל בר ישראל לקראת בואה של שבת קודש, וידוע כי כל ההשפעה הנמשכת מהשבת - מקור הברכה, תלויה בהכנות שעושים לכבודה ומקדמים את בואה. כך גם הנשמה היתירה לה זוכה האדם בכל שבת ושבת היא בזכות ה"והכינו את אשר יביאו" - הטרחה בגוף וההשקעה בממון.

במאמר הבא נרד לפרטיה ודקדוקיה של ההכנה הנדרשת, וכך יתבארו כמה יסודות חשובים מעיקרי היהדות!

בואו ונצא - כאדם המקבל פני מלך

הגמרא במסכת בבא קמא (דף לב.) קובעת שהמזיק את חבירו תוך כדי ריצה ברשות הרבים, אם הדבר אירע בערב שבת בין השמשות - פטור מפני שרץ ברשות, ומבארת הגמרא: "בערב שבת מאי ברשות איכא? כדרבי חנינא, דאמר רבי חנינא: "בואו ונצא לקראת כלה מלכתא", ואמרי לה: "לקראת שבת כלה מלכתא". רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר: "בואי כלה בואי כלה". ומפרש רש"י זצ"ל: "בואו ונצא - כאדם המקבל פני המלך". והאור זרוע זצ"ל מוסיף בה דברים בשם רש"י זצ"ל: "כאדם המקבל פני מלך כן צריך אדם לרוץ ולתקן כל צרכי שבת".

הגאון רבי יצחק אייזיק שר זצ"ל בספרו לקט שיחות מוסר (ח"א עמ' תיד)

פורים דיליה

מלמדנו לקח בהבנת הדברים: חכמינו זצ"ל קבעו שבערב שבת על כל אחד לחיות מתוך הרגשה כנה שעוסק הוא בקבלת פני מלך מלכי המלכים, וכתוצאה מכך הוא אף עלול לרוץ ברחובה של עיר ריצה מבוהלת אשר עשויה לפגוע בעוברי אורח!

והדברים הם כפשוטם, וכמו שכתב החיי אדם זצ"ל (כלל א' ס"ה) והובאו דבריו במשנ"ב (ס"ק ג) וז"ל: "וידמה בדעתו כאילו יבא אליו להתאכסן מלך בשר ודם, כמה היה מכבד הבית ומציע המטות, וכל שכן שבת מלכתא".

כאשר נכיר ונפנים כי ההכנה לקראת בואה של השבת כמוה כהכנה לקראת קבלת פני מלך, אין ספק שהמעשים והמחשבות הכרוכים באותה הכנה ייעשו בזריזות יתירה ומתוך מחשבה וכוונה ראויה.

ונפרט כמה דוגמאות בעזה"ת:

המתנה וציפייה לבואה של השבת

כותב האור החיים הקדוש זצ"ל על הפסוק (שמות לא, טז): "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם" וז"ל: "עוד ירצה על דרך אומרו (בראשית לז, יא): "ואביו שמר את הדבר" - פירוש ממתין ומצפה מתי יבא. והכונה בזה לצוות שלא יהיה השבת דבר טורח לצד מניעת מלאכת הרצון ומצוא החפץ, אלא צריכים לשמוח בו בשלימות הרצון והחפץ בדבר. ותמיד יהיה ממתין ומצפה מתי יבא".

ואכן כך סיפרו על הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל: באמצע השבוע כבר היה שואל "מתי שבת"? הדבר נבע מגודל השתוקקותו וערגתו לבואה של השבת!

יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי

ועל זו הדרך יש להבין את דברי הגמרא במסכת שבת (דף קיח:): "וא"ר יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי". ופרש"י

זצ"ל וז"ל: "מפני שהיא (טבריה) עמוקה ומחשכת מבעוד יום וסבורין שחשכה, וממוציאי שבת בצפורי שיושבת בראש ההר ובעוד כשהחמה שוקעת נראית שם אור גדול ומאחרין לצאת".

הר"י מגאש זצ"ל (שו"ת סי' מה) מפרש את הדברים: טבריה וציפורי בתחום שבת אחד היו, ולכן נהגו חלק מהאנשים שבכניסת השבת היו בטבריה וכך קיבלו את השבת לפני כל השאר, ולקראת צאתה של השבת הלכו לצפורי על מנת לאחר את צאתה. על אותם אלו התבטא רבי יוסי והשתוקק שחלקו יהיה עמהם!

זכור את יום השבת - בפה ובלב

בפרשת יתרו (שמות כ, ח) נאמר: "זכור את יום השבת לקדשו", ובמכילתא דרשו: "זכור את יום השבת לקדשו - תהא זוכרו מאחד בשבת, שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת. רבי יצחק אומר: לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין אלא תהא מונה לשם שבת" (ברייטא זו הוזכרה ברמב"ן ובאבן עזרא שם, וכן בריטב"א ר"ה דף ג.).

ונביא את לשונו של בעל החרדים זצ"ל (פ"ט אות ל"ג) שכתב בענין זה וז"ל:

"כתוב (דברים ה, יב): "שמור את יום השבת לקדשו" בדברות אחרונות, ובראשונות כתיב "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ, ח), ואמרו רז"ל: "זכור ושמור בדבור אחד נאמרו", וכתב הרמב"ן זצ"ל מתיבת "לקדשו" למדו רז"ל מצות עשה אחת מתרי"ג והיא אמירת קידוש בשבת, אבל עיקרו של פסוק מיירי בכל הימים לזכור את יום השבת בלב ובפה כדי שתהיה האמנת חידוש העולם בלבנו עדי עד, ולכך לא יהיה זו זכרון השבת ממנו. וכשנמנה הימים לא נמנה כגויים לוני"ש מארטי"ש מיירקולי"ש, אלא אחד בשבת שני בשבת שלישי בשבת וכו' כדאיתא במכילתא, וכן כל כיוצא בזה באופן שלא ימוש מפיו בכל יום זכרון השבת".

פורים דיליה

המבואר בזה שישנה מצוה מיוחדת מן התורה לזכור ולהזכיר את השבת בפה במשך כל ימי השבוע. ולכן עלינו לתת את לבנו לכך כל יום בתפילה קודם אמירת שיר של יום כאשר מזכירים "היום יום אחד בשבת קודש", לזכור ולכוון לצאת ידי מצוה דאורייתא של "לזכור את יום השבת בכל יום". כי מי שאינו נותן את דעתו מפסיד את קיום המצוה שהרי "מצוות צריכות כוונה".

ההכנה לבואה של הכלה והמלכה

בוא וראה מה שכתב רבינו יהודה החסיד זצ"ל בספר חסידים (סי' קמט): "מאד מאד יש לו לאדם להיות זריז לתקן צרכי שבת, ומהיר וזריז כאדם אשר שמע כי המלכה באה ונתאכסנה בביתו או הכלה וכל בני חבורתה באים אל ביתו מה הוא עושה? שמח שמחה גדולה ואומר: כמה עושין לי כבוד גדול אשר באו בצל קורתך, אומר לעבדיו: תקנו הבית ופנו אותו וכבדו אותו ותקנו המטות מפני כבוד הבאה ואני אלך לקנות להם בשר ודגים מה שאוכל להשיג לכבודם, הוא עצמו טורח בתיקון מאכל אפילו היו לו אלף עבדים. ומי לנו גדול משבת שהיא כלה ומלכה והיא קרואה ענוגה על אחת כמה וכמה שיש לו לטרוח להיות בעל הבית עצמו מתקן אפילו היו לו מאה עבדים, כרבא דמלח שבוטא".

הכנה לשבת - בתחילת היום

וזה לשון מרן זצ"ל בשו"ע (סי' רנ"א): "ישכים בבוקר ביום הששי להכין צרכי שבת. ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת". וכתב במשנ"ב (סק"א): "דכתיב: 'והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו' וגומר הכנה דומיא דהבאה, והבאת המן הלא היתה לאלתר בבקר דכתיב: 'וילקטו אותו בבקר בבקר', אף הכנה על שבת תהיה מיד בבקר והיינו מיד אחר ק"ש ותפלה".

ולכן ראוי להקפיד להכין דבר מה לכבוד שבת מיד לאחר התפילה. דוגמא לדבר: הגאון רבי שמשון פינקוס זצ"ל נהג שמיד בתום התפילה

נטל מברשת וניקה את כובעו באומרו שיש להתעסק בצרכי שבת מיד אחרי התפילה.

זריזין מקדימים

נדגיש: למרות שמלשון השו"ע "ישכים ביום שישי בבוקר להכין צרכי שבת". וזאת על סמך הפסוק "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו", נראה שיש לערוך את הקניות החל מבוקר יום שישי - הדברים אמורים רק במוצרים אשר במידה ויירכשו קודם לכן ישנו חשש שיתקלקלו או יתייבשו, אך אם אין חשש כזה בודאי ראוי להזדרז ולקנותם במהלך השבוע עוד קודם לכן, והדבר מפורש בפוסקים.

ונביא את לשון השל"ה הקדוש זצ"ל בסידורו (עמ' קנה): "ונראה דזהו דוקא בענייני מאכלים שהם יותר טובים ומוטעמים לאכול אם קונה אותם מערב שבת, כענין שהתירו אוכל נפש ביו"ט, אבל ענינים שהם טובים ומתוקנים ויפים כשקונה אותם קודם ערב שבת כמו בערב שבת, אז אדרבה זריזין מקדימין".

אפשר שיסוד הדברים נמצא בברייתא ערוכה במסכת ביצה (דף טו): "תניא: אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים שנאמר (תהלים סח, כ): "ברוך ה' יום יום".

מבואר אפוא שלדעת שמאי הזקן יש לקנות את צרכי השבת כבר מיום ראשון עבור השבת שתבוא. וגם הלל הזקן לא נחלק עליו שיש לדאוג לכך כבר מראשית השבוע אלא שהיה סומך ובטוח על הקב"ה שלא יסיר מעמו חסדו ויזמין לו בערב שבת נאה הימנה.

מעשה נורא עם הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל

מעשה נורא (עי' ספר מקדשי שביעי עמ' לג) התרחש עם הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל:

פורים דיליה

בשלהי חודש תשרי תשכ"ג בעיצומה של תפילת שחרית, התעלף ראש ישיבת לייקוואוד רבינו הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל. למחרת הועבר ספר התורה החי אל בית החולים, וכעבור עשרה ימים החליטו צוות הרופאים כי הוא זקוק בדחיפות לניתוח מסובך וקשה.

ועידת רופאים שהתכנסה ודנה בהכנות לניתוח נתנה הוראה חד משמעית: אין לו לרב להכניס שום דבר מאכל לתוך פיו, אפילו לא טיפת משקה כל שהיא! מעתה יקבל נוזלים רק דרך הוריד עד לאחר הניתוח שיתקיים לאחר כמה ימים.

מיותר לציין כי היובש בפה היה נורא שאין לתאר! לשונו של ראש הישיבה נסתכסכה בין שיניו והתנועעה בכבדות, הרופאים בתוקף עומדים על כך שאין להכניס לתוך פיו אפילו שלפוחית קרח קטנה.

הדיבור נעשה קשה ביותר, והצמא כבד מנשוא בבחינת "תדבק לשוני לחיכי..." הייסורים הללו נוקבים ויורדים עד דכדוכה של נפש, הצמא איום ונורא ומקיף את כל הנימים שבגוף, השפתיים משוועות למעט מים...

ההשתדלויות לא נשאו פרי, וגם טיפת מים אחת לא נזדלפה בין שפתיו, הרופאים ממאנים.

ביום רביעי באותו השבוע, רופא אחד נתן את הסכמתו לכך שיגישו לרבי אהרן זצ"ל מקל קטן עם סוכריה בראשו - קמצוץ זעיר של לחות, ירווח לו קימעה מן היובש המכלה כל חלקה טובה בגופו.

נתאר לעצמנו את האושר אשר ננסך בתלמיד שהיה באותה "משמרת" שבה הסכים הרופא לבקשתו של ראש הישיבה זצ"ל להפחית מצריבת הפה. עתה יפתח רבי אהרן את שפתיו הצחיחות ו... ירווח לו! - סבר התלמיד.

רבי אהרן זצ"ל - סיפר לימים אותו תלמיד - הרהר! לרגע חשב אולי מהרהר הוא באיזו שהיא סברה... הסוכריה מושטת לפניו והוא, ראש הישיבה זצ"ל, מהפך במחשבתו רגע קטן ומפטיר:

"אשמור זאת לכבוד שבת". הדיבור קשה עליו, אבל הדברים נאמרו
בבהירות - "אשמור זאת לכבוד שבת"!!!

הרי לנו כי הגר"א קוטלר זצ"ל קיים מצוה זו למרות שהדבר היה כרוך
בצער גדול ובפיקוח נפש של ממש!

ובאמת יש להזכיר את הנכתב בפוסקים: "מיום רביעי ואילך ימי השבוע
כבר משתייכים לשבת הבאה ולכן יש להזדרז מאותו הזמן בהכנות לקראת
השבת הממששת ובאה".

אמירת "לכבוד שבת קודש"

ידוע בשער בת רבים לשון המגן אברהם זצ"ל (סי' רנ סק"א) בשם כתבי
האריז"ל: ויאמר על כל דבר שקונה "זהו לכבוד שבת". וביאר שם במחצית
השקל על אתר שבאמצעות הדיבור תחול קדושת שבת על אותו דבר, כי
הדיבור באדם לא דבר ריק הוא. ובמשנ"ב (ס"ק ב) כתב בזה"ל: "וטוב שיאמר
על כל דבר שקונה זהו לכבוד שבת כי הדיבור הוא פועל הרבה בקדושה".

שינה בערב שבת

ראוי להעלות על הכתב נושא אשר אנשים רבים אינם מייחסים לו את
החשיבות הנדרשת - הענין של "שינה בערב שבת". אומנם החסידים נוהגים
בזה זהירות וקפידה מיוחדת לישון מעט בערב שבת, אך בשאר חלקי
הציבור הדבר נפוץ פחות...

כי הרי בנוהג שבעולם שמי שמצפה לו אירוע מתוכנן בלילה, הוא נח
קמעא ביום בכדי שיוכל להיות ערני ורגוע בלילה, כמו כן בערב שבועות
או בערב פסח כולם מבינים שיש להתכונן לפני בוא הלילה במנוחה נכונה.
כך גם מי שיתבונן ויראה את החשיבות של סעודת ליל השבת יגיע למסקנה
המתבקשת - לישון מעט בערב שבת.

ומובא בשם המגיד ממעזריטש זצ"ל שאמר: תמוה בעיני מדוע לא כתוב
בתורה שבכתב שיש לישון בערב שבת. יש האומרים בשמו שתמה מדוע

פורים דיליה

לא נכתב כן בעשרת הדברות! אך כבר יש אשר המליצו על כך: אכן הדברים מפורשים בתורה שבכתב, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב (שמות טז, ה): "והכינו את אשר יביאו" - וברור שחלק מההכנה הראויה - לנוח ולצבור כח לקראת השבת!

"טועמיה חיים זכו"

מה נכון וראוי להקפיד לקיים את מנהג "טעימת התבשילים" שגם הוא חלק מההכנה הראויה לקראתה של השבת.

כתב החפץ חיים זצ"ל במשנ"ב (שם ס"ק ב'): "מצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת כדי לתקנו יפה". ומביא עוד מספר שלחן שלמה שכתב: הטעימה בשבת מכל מין בודאי היא מצוה ורמז לזה: "טועמיה חיים זכו". ובספר משנת חסידים כתב שיש בזה גם סגולה לאריכות ימים. ורמז מנוסח תפילת מוסף "טועמיה חיים זכו" - כלומר שמי הטועם מתבשילי השבת בערב שבת, "חיים זכו" - זוכה לאריכות ימים!

הקניות לשבת

איתא בגמרא במסכת ביצה (דף טז): "תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזה: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד לראש השנה חוץ מהוצאות שבת ויו"ט".

המאמין באמונה תמימה בדברי חז"ל הללו אין ספק כי הקניות לשבת אצלו ייערכו מתוך גישה שונה לחלוטין מהקניות של אמצע השבוע.

הגאון רבי שמשון פינקוס זצ"ל בעת שערך בעצמו את הקניות לכבוד שבת קודש, כאשר נכנס לחנות נהג לומר למלווי: "זכרו: החנות עתה כולה שלכם!" "היום הכל בחינם!" את הגישה הזו הקפיד להנחיל גם לילדיו כאשר נשלחו הם לערוך את הקניות, וכך אמר להם: "מחלקים עתה ממתקים במכולת בחינם!" "יכולים אתם ללכת ולקנות כאוות נפשכם לכבוד שבת!"

הוא נימק את מעשיו בפשטות: כתוב מפורשות בגמרא שכל מזונותיו של אדם קצובים לו חוץ מהוצאות שבת ויו"ט!

תיקון הנרות והברקת הפמוטות

מה נאה המנהג לעסוק בערב שבת בהטבת הנרות ואף בניקוי והברקת הפמוטות לכבוד שבת קודש, כי מכבודה של שבת הוא אור מתוקן בכלי נאה. כך נהג הגאון רבי שמשון פינקוס זצ"ל לטכס עצות ותחבולות כיצד ניתן להבריק את הפמוטות בכדי שיזהירו באור יקרות - והכל ממצות כבוד שבת!

ומסופר על כהנא רבא רבינו החפץ חיים זצ"ל שבעצמו תיקן את הנרות לכבוד שבת קודש, בחור משיבת ראדין שאל את הרבנית ע"ה שמא יוכל לעזור לו בהכנת הנרות. הרבנית השיבה: אפילו לי הוא אינו נותן לסייע לו!

הרהורי תשובה בערב שבת

כבר הזכרנו כמה סוגי הכנות שיש לטרוח בערב שבת, אם על ידי קניית דברים לכבוד שבת, הכנת הנרות והפמוטים, להזכיר בפה את השבת ולהמתין לה וכיו"ב, אך חשוב להקפיד על הנהגה נוספת המיוחדת לערב שבת.

כתוב במשנה ברורה (סי' ר"נ סק"ג): "כתבו הספרים: יהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו בכל ערב שבת, כי שבת מקרי כלה מלכתא וכאילו מקבל פני המלך ית"ש, ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש בבלויי הסחבות של חלאת העוונות".

מדויק המשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א - ידוע הוא שהחפץ חיים זצ"ל כתב את הספר משנה ברורה עבור כל אחד ואחד מפשרי העם ולא רק עבור אנשים גדולים. וכאן כתב במשנ"ב כהלכה פסוקה שיש לפשפש במעשיו בכל ערב שבת, והסיבה לכך שלא מקפידים על כך היא מפני שרוב האנשים עוסקים במלאכה ובהכנות עד קרוב לכניסת השבת ממש ולא נותר זמן להרהר בתשובה.

פורים דיליה

על כן יראה האדם לסיים את ההכנות של שבת בעוד היום גדול על מנת שבסמוך לכניסת השבת יהרהר בתשובה!

יושב בכבוד ראש ומייחל לקבלת פני השבת

דבר נוסף המצריך זמן ומחשבה - דברי הרמב"ם זצ"ל (בה' שבת פ"ל ה"ב):
"איזה הוא כבוד, זה שאמרו חכמים שמצוה על האדם לרחוץ פניו ידו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת, ומתעטף בציצית ויושב בכבוד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך".

ומבואר מדברי הרמב"ם זצ"ל שממצות כבוד שבת יש לשבת בכבוד ראש ולהמתין לבואה של השבת - דבר שלא ניתן לקיים אם עוסקים בהכנות עד לכניסת השבת.

וידוע שמרן הרב מבריסק זצ"ל כל ערב שבת כחצי שעה לפני כניסת השבת נהג לצאת למרפסת ביתו שם ישב רגוע מתוך שלווה ומנוחה, באומרו שהוא "מחכה" לשבת, וכפשוטו דברי הרמב"ם זצ"ל.

הגאון רבי אריה לויין זצ"ל לא פתח מכתבים לאחר חצות היום

גדולים רבים בכל הדורות היו נזהרים לא להתעסק בשום דבר ביום שישי שאינו קשור לשבת בכדי שיוכלו להיות פנויים להכנות שבת במעשה דיבור ומחשבה.

מסופר על הגאון רבי אריה לויין זצ"ל שכל המכתבים אשר הגיעו למעונו בערב שבת לאחר חצות היום - לא קרא את תוכנם, וזאת על מנת שלא יטרדוהו מחשבות זרות ודאגות ביום השבת.

החפץ חיים זצ"ל לא יצא מביתו מיום חמישי אחרי הצהרים

דרכו של החפץ חיים זצ"ל היתה, שלא לצאת מביתו לנסיעה, כבר ביום חמישי אחרי הצהרים, בגלל השבת המתקרבת!

כיצד זוכים לבן גדול כמו הרמ"א זצ"ל

ומספרים על הגאון רבי ישראל איסרליש זצ"ל, שהיתה לו חנות גדולה ויקרה לממכר מוצרי משי. בערבי שבתות וחגים היה נוהג לסגור את החנות מיד בהגיע חצות היום.

פעם אחת, נתקנא בו השטן והחליט לנסותו. הוא התלבש בדמות שר גדול ונכנס לחנות ובירר לו מהסחורות היקרות ביותר. כשהתחיל לבדוק את טיב הסחורות שלקח, הדבר נמשך זמן רב, ובתוך כך הגיע שעת חצות היום, בו עמד רבי ישראל זצ"ל לסגור את החנות...

הפציר בו השר להמתין לו עד שיגמור את הבדיקה, אבל הוא לא הסכים בשום אופן לשנות ממנהגו. הוא עמד בסרובו והפסיד בגלל זה הרבה כסף, וכיבדוהו מן השמים בעבור זה, בבן קדוש, והוא רבינו הרמ"א זצ"ל מאורן של ישראל!

יה"ר שנוכל להתחזק בכל הענינים הללו ועל ידי זה נזכה לקבל את שבת מלכתא כדבעי, וכך נושפע שפע ברכה משבת מקור הברכה!